

9. Фаворский В. О художнике, о творчестве, о книге / В. Фаворский. — М. : Мол. гвардия, 1966. — 127 с.
10. Эко У. Эволюция средневековой эстетики / У. Эко. — СПб. : Азбука-классика, 2004. — 288 с.

Надійшла до редколегії 23.11.2009 р.

УДК [655.42:658.7](477)

О. М. АФАНАСЕНКО

ЛОГИСТИКА В СИСТЕМІ КНИГОРОЗПОВСЮДЖЕННЯ: ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розглянуто актуальність використання логістичного інструментарію в роботі системи книгорозповсюдження в Україні. Запропоновано напрями впровадження логістики в роботу системи книгорозповсюдження.

Ключові слова: система книгорозповсюдження, книготорговельна галузь, логістика.

Рассмотрена актуальность использования логистического инструментария в работе системы книгораспространения в Украине. Предложены направления внедрения логистики в работу системы книгораспространения.

Ключевые слова: система книгораспространения, книготорговая отрасль, логистика.

The relevance of use of logistics system instrumentation in the book distribution system's in Ukraine is considered. The areas of implementation of logistics in the book distribution system's are offered.

Key words: system of book distribution, book-selling branch, logistics.

Стан системи книгорозповсюдження в Україні наразі потребує вироблення та використання нових інструментів і підходів до формування та реалізації стратегії поведінки на ринку. Результатом ускладнення взаємозв'язків між учасниками ринкових відносин, зовнішнім середовищем і необхідністю точніше реагувати на зміни в книжковій галузі стало посилення уваги до вивчення та впровадження в роботу книготорговельних підприємств різноманітних інструментів і технологій оптимізації їхньої діяльності, зокрема логістики. Виникнення логістики є результатом ускладнення взаємозв'язків між учасниками ринкових відносин і зовнішнім середовищем, а також необхідності точніше реагувати на зміни. Логістика є ринковою наукою, яка нині опинилася в центрі сучасних проблем книготорговельної галузі. **Мета** даної статті — висвітлити актуальність використання

логістики та визначити напрями її впровадження в систему книгорозповсюдження в Україні.

Логістика є сферою наукової та практичної діяльності. Загальні питання теорії і практики логістики розглянуто в деяких працях таких вітчизняних фахівців, як: О. Сумець [1], Р. Ларіна [5], Ю. Пономарьова [7] та ін. Однак відсутні праці, які б визначали специфіку книжкової логістики.

У книжковій сфері логістика як наука «виявляє об'єктивні закономірності руху економічних потоків у цій сфері підприємництва, а також розробляє на основі виявлених закономірностей засоби та методи оптимізації руху книжкової продукції і супутніх інформаційних, фінансових, кадрових, сервісних потоків від їх виникнення до використання кінцевими споживачами» [2]. Отже, основою книжкової логістики як науки є забезпечення збуту завдяки зниженню витрат на всьому шляху руху книжкової продукції від видавництва до споживача.

Водночас логістика є і сферою практичної діяльності. Як напрям практичної діяльності в книжковому бізнесі логістика «застосовує виявлені закономірності й методи логістичної оптимізації в діяльності конкретних підприємств, а також у проектах між фірмами і галузевих проектах з метою якнайповнішого задоволення потреб споживачів книжкової продукції» [2].

Становлення нових книготорговельних організацій змусило книготорговців звернутися до аналізу книготорговельної стратегії, пошуку сучасних технологій управління ресурсами підприємства. Актуальність логістичного підходу в управлінні ресурсами полягає в зміні пріоритетів господарської діяльності. Нині головну роль відіграє не продукт, а процес у формі потоку. Базовою для логістики є категорія потоку. Логістика вивчає рух ресурсів (матеріальних, інформаційних, сервісних тощо) фірми в просторі й часі. Оптимізація та раціоналізація економічних потоків є головною метою логістики. Крім того, ефективність оцінюється як відповідність, ступінь задоволення потреб споживачів товарів і послуг. Рух економічних потоків передбачає декілька стадій, а саме: закупівля ресурсів для виробництва (в книжковій індустрії — це рукописи для видавництва); виробництво товарів і послуг (тиражі готової продукції); доведення готової продукції до споживачів та споживання. Важливо відзначити стадії руху потоку в книжковій справі, де він проходить такі етапи: ідея книги, робота автора над рукописом, підготовка видавництвом рукопису до друку, надання оригінал-макета видавництвом для тиражування, який стає частиною видавничого, а потім оптового та роздрібного асортименту, і придбання книги споживачем до власної бібліотеки. Логістика розглядає всі етапи планування, створення, обігу та споживання як єдиний процес руху товарів. Кожний суб'єкт книжкового ринку є ланкою в системі руху книжкового потоку до споживача.

Звернення до логістики відповідає провідним функціональним напрямом роботи книготорговельних організацій. Раціональна організація процесу

руху товарів — одна з найважливіших функцій торгівлі. Від того, наскільки ефективно організований процес руху товарів, значною мірою залежить рівень торговельного обслуговування населення. Раціональна організація процесу руху товарів передбачає проходження товару через мінімальну кількість ланок. З одного боку, існує товарний потік від виробників через торгівлю до споживача, а з іншого — потік інформації від споживача через торгівлю до виробника. У підсумку необхідно досягати узгодженості обох потоків. У цьому процесі торгівля відіграє вирішальну роль. Ефективне співробітництво з видавництвами (постачальниками) та споживачами є важливою складовою успіху сучасного книготорговельного підприємства. Використання логістики є обов'язковий елемент і в умовах організації книготорговельних мереж. Упровадження принципів логістики дозволяє оптимізувати діяльність підприємства завдяки ефективнішому задоволенню вимог споживачів.

Необхідність широкого застосування логістики в системі книгорозповсюдження України пояснюється зростанням конкуренції, зумовленою переходом від ринку продавця до ринку споживача. Водночас, актуальність упровадження принципів логістики в роботу книготорговельних підприємств зумовлена такими причинами: зростанням витрат на реалізацію книжкової продукції; відсутністю ефективної стратегії розвитку системи розподілу книжкової продукції; слабким рівнем розвитку сучасних засобів електронної комунікації; незадовільним станом транспортної інфраструктури та нестабільністю транспортних тарифів; низьким рівнем розвитку складського господарства, що пов'язано з відставанням розвитку дистрибуторської та оптової ланок книжкової торгівлі тощо.

Основними напрямками розвитку системи книгорозповсюдження в Україні є підвищення якості обслуговування покупців, розширення асортименту книжкової продукції при одночасному зниженні цін на книги. Крім того, щоб книга стала доступною для переважної більшості населення, необхідно шукати шляхи зниження витрат. Значною мірою цього можна досягти, якщо застосовувати принципи логістики в системі книгорозповсюдження. Згідно з дослідженнями, проведеними економічною та соціальною радами ООН, близько 98% сукупного часу витрачається на просування готової продукції по різних каналах постачання та збуту [2]. Сфера обігу є одним із шляхів зниження ціни. Упровадження логістики в роботу книготорговельних підприємств допомагає: збільшити обсяг продажу книжкової продукції та забезпечити вищий рівень обслуговування споживачів; зменшити запаси; зміцнити зв'язки постачальників зі споживачами; створити ефективні логістичні ланцюги та мережі для розповсюдження книжкової продукції тощо.

Головною характеристикою роботи підприємств системи книгорозповсюдження нині є динамічність процесів, які відбуваються, що пов'язано з розвитком нових інформаційних технологій і їх доступністю, підвищенням

ролі споживача, інформації та сервісу. Отже, сучасний стан упровадження інструментів логістики в роботу книготорговельних фірм багато в чому визначається бурхливим розвитком і застосуванням в усіх сферах життя інформаційно-комп'ютерних технологій. Інформаційна логістика впорядковує потік даних, який супроводжує матеріальний потік і являє собою важливу для підприємства ланку, що пов'язує постачання, виробництво і збут. Велике значення має використання стандартних сумісних технологій, зокрема інформаційних, що у свою чергу потребує розробки й упровадження в практику типових вимог, стандартів, форматів та інших нормативних документів [4]. Таким чином, у системі книгорозповсюдження відбувається активне використання інформаційних технологій, що дозволяє здійснювати обробку великих масивів інформації і обмінюватися даними з мінімальними витратами.

Важливим напрямом удосконалення інформаційних потоків у книгорозповсюдженні є пропозиція наносити штрих-код не тільки на кожний примірник книги, як це вже робить більшість видавців, але й на пачки книг. Це дозволить прискорити рух потоку книжкових товарів на ділянці оптових продажів. Вирішення цієї проблеми потребує, по-перше, усвідомлення видавництвами своєї вигоди від поліпшення логістичного процесу їхніх партнерів — оптових організацій, — а, по-друге, домовленості останніх з поліграфічними підприємствами про нанесення штрих-кодів на пачки. У цій ситуації всі учасники руху книги мають навчитися усвідомлювати свої вигоди від прискорення руху книжкових товарів на всіх ділянках логістичного ланцюга. Це дозволить швидше вирішувати проблеми логістичної оптимізації на рівні книжкової галузі. У свою чергу, інформація є головним інструментом удосконалення процесів закупівельної логістики.

Актуальність упровадження логістики в систему книгорозповсюдження пов'язана також з посиленням вимог до якості обслуговування споживачів та необхідністю постійного розширення спектра сервісних послуг. Усе більша увага приділяється сервісним функціям, переважно сервісу постачання продукції, тобто сфері розподілу, та відповідно зростає значення оптимізації управління сервісними потоками. Розширення переліку послуг у сучасних умовах стає ефективним напрямом підвищення конкурентоспроможності. Значні переваги надає в означеній ситуації використання інструментів сервісної логістики. Сучасний ринок характеризується тим, що на ньому можуть ефективно діяти лише ті фірми, котрі, окрім якісної продукції, пропонують споживачам і унікальний набір послуг. У зв'язку з цим логістика розвивається як сфера діяльності, що забезпечує підвищення якості послуг за допомогою якнайповнішої їхньої відповідності очікуванням споживачів.

Сфера обслуговування споживачів книжкової продукції має свою специфіку. Кількісне зростання випуску назв книжкової продукції, розвиток

мережі сучасних книжкових магазинів надають покупцям ширші можливості вибору як товару, так і місця його придбання. Існують й інші причини зростання попиту населення на різноманітні послуги, зокрема:

- зростання добробуту окремих груп населення визначає їхнє прагнення до підвищення комфортності процесу придбання товарів;
- зростання цін і низькі доходи окремих груп покупців підвищують їхню вимогливість до інформаційних і цінових послуг [2].

Сервісна логістика в книжковій справі — «це розділ логістики, в якому вивчається оптимізація потоків послуг, що надаються підприємствами книжкової справи споживачам книжкової продукції, пропонуються один одному партнерами по логістичному ланцюгу, а також потоків, що циркулюють усередині фірми» [2]. Сервіс — це система забезпечення, котра дозволяє покупцеві обрати оптимальний варіант придбання та споживання товару.

Сервіс нерозривно пов'язаний із процесом продажу і є комплексом послуг, що надаються в процесі замовлення та постачання товару. У сучасній логістиці пропонується розглядати комплексне поняття «товар-послуга», яке може мати безліч варіантів — від переважання матеріальної складової (продукту) до переважання нематеріальної складової (послуги). Отже, в системі книгорозповсюдження постійно збільшується важливість нематеріальної частини сукупної пропозиції, що певною мірою виправдовує зростання частки витрат, які належать до невиробничої сфери — розподілу і споживання. Важливою закономірністю між попитом на товар і сервісом є те, що якісний сервіс розширює попит на товар безпосередньо в тій фірмі, яка надає цей сервіс. Сервіс має слугувати не тільки джерелом додаткового прибутку, скільки стимулом для придбання товарів і засобів зміцнення довіри покупців до підприємства [9].

Крім того, в книжковій справі розвивається процес індивідуалізації послуг, що надаються. Так, роздрібні книгорозповсюдженці в боротьбі за покупців створюють сервісні служби, котрі забезпечують пошук за замовленням покупців книжок, відсутніх у книжковому магазині. Зокрема, активно працює подібна сервісна служба в харківському книжковому магазині «Books». Серед інших напрямів логістичного сервісу роздрібно-книготоргівельного підприємства можна відзначити: створення максимально широкого асортименту товарів, що пропонуються; вдосконалення інформаційного забезпечення процесу роздрібного продажу (інформаційний сервіс); якісні консультації продавців (інформаційний сервіс); надання довідок за телефоном (інформаційний сервіс); консультації щодо формування домашніх бібліотек (інформаційний сервіс); система знижок і пільг (фінансовий сервіс) тощо.

У сучасних умовах конкурентоспроможність фірми значною мірою визначається якістю запропонованих нею послуг. Незважаючи на те, що розширення сфери послуг пов'язане з додатковими витратами на їхнє виробництво, підприємства повинні постійно відстежувати зміни, котрі

відбуваються на ринку послуг, та ухвалювати обґрунтоване рішення про доцільний рівень обслуговування своїх клієнтів. Подальше просування послуг на книжковому ринку потребує поліпшення роботи у сфері розподілу, що дозволяє знижувати ціну послуг та постачати книжкові товари точно в термін і необхідної якості.

Увага до логістики в нашій країні пояснюється також результатами використання її принципів за кордоном. Теоретичні положення та конкретні рекомендації логістики активно впроваджуються в практичну діяльність підприємств і організацій у багатьох країнах. Досвід застосування логістики в західних країнах підтверджує думку про те, що логістика є необхідною умовою функціонування в сучасній конкурентній боротьбі [3; 6]. Практика найуспішніших книгорозповсюджуючих організацій свідчить, що використання логістики дозволяє успішно вирішувати складні проблеми. Зокрема, логістична оптимізація діяльності підприємства містить такі напрями: удосконалення параметрів вхідних потоків ресурсів на основі поліпшення зв'язків із постачальниками; вдосконалення внутрішніх потоків, тобто результатів і узгодженості дій підрозділів підприємства, перш за все, завдяки підвищенню кваліфікації персоналу та його мотивації; вдосконалення зв'язків зі споживачами, відповідність вихідних потоків товарів і послуг вимогам до них.

У виданнях, присвячених концепціями логістики, виокремлюють такі результати впровадження логістики: зниження запасів товарів; скорочення часу знаходження товарів у виробничому і торговому циклах; скорочення транспортних витрат [3; 6]. Таким чином, оптимізація витрат книготорговельного підприємства з використанням логістики може бути реалізована в такій послідовності.

1. Розвиток складської та транспортної логістики. На першому етапі логістика книготорговельного підприємства застосовується в процесі зберігання та транспортування книжкових товарів. Головна мета — зниження витрат на утримання товарних запасів. На цьому етапі здійснюється вибір транспорту, що передусім залежить від територіального розташування книготорговельного підприємства. Заходом зниження витрат при зберіганні є формування оптимального замовлення книжкової продукції. Тому при формуванні замовлень варто зважати на такі фактори, як коливання попиту на кожну асортиментну групу; терміни випуску книжкової продукції і постачання в книготорговельну мережу; сезонні коливання випуску та продажу; умови щодо постачання визначених обсягів книжкових товарів; вартість закупівлі певних найменувань у різні періоди часу та ін. Мінімізація витрат у процесі зберігання можлива й за умов мінімізації витрат від браку.

2. Централізована обробка замовлень. Другий етап передбачає передусім здійснення передпродажної підготовки книжкового асортименту. Мета логістики на цьому етапі — зниження витрат при підготовці товарів до продажу.

3. Прогнозування обсягів продажу. На третьому етапі відбувається прогнозування обсягів продажу, що дозволяє мінімізувати товарні запаси, а також підвищити рівень обслуговування споживачів. Добре налагоджений процес прогнозування попиту сприяє мінімізації запасів і збільшенню обсягів продажу.

4. Упровадження інтегрованої логістичної системи. На четвертому етапі здійснюються комплексний аналіз і контроль за всім процесом від отримання замовлення до продажу товару.

Упровадження логістики в роботу підприємств дозволяє: скоротити всі види запасів продукції в збуті; прискорити обіг капіталу; зменшити витрати на розповсюдження; розробити ефективні схеми постачання книжкових товарів; забезпечити якнайповніше задоволення потреб споживачів у товарах і послугах; підвищити конкурентоспроможність книготоргового підприємства на ринку; розширити можливості роботи підприємств системи книгорозповсюдження щодо обслуговування підприємств постачальників і споживачів книжкової продукції; скоротити часові та грошові витрати, пов'язані з товарорухом книжкової продукції; знизити витрати на перевезення, незважаючи на зростання транспортних тарифів тощо.

Актуальність упровадження інструментів логістики в роботу книготорговельних підприємств зумовлена тим, що логістика — це:

- надійна технологія вдосконалення діяльності підприємств;
- можливість оптимізації та налагодження нових господарських зв'язків;
- інтегральний інструмент, що сприяє досягненню цілей організації завдяки ефективному управлінню матеріальними й супутніми йому потоками;
- сучасна конкурентоспроможна стратегія господарюючих суб'єктів, головним чинником якої є ресурсозберігаючий алгоритм роботи підприємства;
- забезпечення ефективної послідовності організації раціонального переміщення матеріальних потоків і супутніх їм потоків на всіх стадіях руху книжкового потоку;
- найефективніший напрям підвищення продуктивності та мінімізації витрат.

Означені факти сприяють розвиткові і поступовому впровадженню логістики в практику роботи підприємств системи книгорозповсюдження в Україні. Однак є причини, що стримують упровадження логістики в практику роботи системи книгорозповсюдження, а саме: недосконалість правової бази; дефіцит професійних кадрів і центрів їх підготовки; економічна нестабільність у державі; нерозвинена транспортна та складська інфраструктури тощо.

За умов, коли головними напрямками роботи системи книгорозповсюдження є посилення уваги до споживача, збільшення частки сервісних

послуг, а також розширення асортименту та зниження цін, використання логістики приводить до значної мінімізації витрат на доведення книжкової продукції до споживача. У зв'язку з цим необхідно популяризувати й активізувати застосування логістичного інструментарію для оптимізації функціонування підприємств, що належать до системи книготорговельного розповсюдження. Логістика є одним з найефективніших сучасних інструментів управління товарними потоками.

Оптимізаційний потенціал логістики в роботі підприємств системи книготорговельного розповсюдження можна реалізувати в таких напрямках: визначення книготорговельними підприємствами критеріїв відбору партнерів; розширення системи послуг, що супроводжують книжковий потік і підвищення якості обслуговування покупців; раціональна організація руху книжкових товарів; забезпечення скорочення обсягів складських запасів; створення ефективних ланцюгів і мереж розповсюдження книжкової продукції; зниження сукупних витрат у процесі реалізації книжок тощо. Використання логістики в управлінні процесами на книготорговельному підприємстві дозволить: підвищити ефективність діяльності та його конкурентоспроможність, знизити рівень витрат і зменшити собівартість книжкової продукції, розширити ринок збуту та збільшити кількість споживачів, підвищити якість їх сервісного обслуговування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Алькема В. Г. Логістика. Теорія та практика* / В. Г. Алькема, О. М. Сумець. — К. : ВД «Професіонал», 2008. — 272 с.
2. *Есенькин Б. С. Логистика в книжном деле : учеб. для вузов* / Б. С. Есенькин. — М. : МГУП, 2002. — 335 с.
3. *Гаджинский А. Н. Логистика : учебник* / А. Н. Гаджинский. — 4-е изд., перераб. и доп. — М. : ИВЦ Маркетинг, 2004. — 245 с.
4. *Коваленко А. Н. Компьютеризация книготорговой деятельности. Информационные технологии в книжном деле* / А. Н. Коваленко, Н. Б. Лезунова. — СПб. : Изд-во «Петербургский ин-т печати», 2003. — 136 с.
5. *Ларіна Р. Р. Логістика : навч. посіб.* / Р. Р. Ларіна ; Донецький держ. ун-т управління. — Донецьк : ДонДУУ, 2006. — 277 с.
6. *Логистика : учебник / под ред. Б. А. Аникина.* — М. : ИНФРА-М, 2001. — 352 с.
7. *Пономарьова Ю. В. Логістика : навч. посібник* / Ю. В. Пономарьова. — К. : Центр навч. літ., 2003. — 192 с.
8. *Румянцева Н. Оптимизация каналов распределения / Н. Румянцева // Дистрибуция и логистика.* — 2005. — № 3. — С. 22–24.
9. *Сербін О. Висококваліфіковане обслуговування покупців книжок, як запорука становлення розвитку сучасної української книгарні* / О. Сербін // *Вісн. Кн. палати.* — 2004. — № 7. — С. 44–50.
10. *Сергеев В. И. Логистика в бизнесе : учебник* / В. И. Сергеев. — М. : ИНФРА-М, 2001. — 608 с.

Надійшла до редколегії 05.11.2009 р.